

FORSVARET

For alt vi har. Og alt vi er.

GRUNNLAG FOR UTVIKLING AV EN KOMMUNAL VETERANPLAN

INNLEDNING

Våre veteraner – et felles ansvar, et felles løft.

INNLEDNING

Siden 1947 har 100 000 nordmenn tjenestegjort i internasjonale operasjoner på våre vegne. Dette omfatter 100 operasjoner på fire kontinenter. Siden oppstarten av FN-operasjonen i Libanon i 1978 har mer enn 40 000 bidratt i fredens tjeneste for Norge og det internasjonale samfunnet.

Historien viser oss at man ikke alltid har hatt fokus på veteranivaretagelse. Behandlingen av krigsseilerne etter krigen er i så måte et eksempel på hvordan samfunnet tidligere har unnlatt å anerkjenne og ivareta dem som har gjort en innsats på vegne av nasjonen.

I erkjennelsen av at anerkjennelse og ivaretagelse av veteraner ikke hadde vært viet mye oppmerksomhet fra samfunnets side iverksatte Regjeringen et arbeid på dette feltet. I 2009 kom St. meld. nr. 34 (2008-2009) «Fra vernepliktig til veteran» som skulle bidra til å skape større forståelse i samfunnet for veteranenes oppdrag, situasjon og behov.

Regjeringens handlingsplan (2011-2013) «I tjeneste for Norge» og Regjeringens oppfølgingsplan (2014) konkretiserte og videreførte dette arbeidet. Den overordnede hensikten var å unngå at veteranene igjen skulle bli en glemt gruppe. Handlingsplanen la føringer for å styrke samfunnets anerkjennelse og ivaretagelse av personellet. Den interdepartementale innretningen understreker det helhetlige ansvaret knyttet til ivaretagelse og oppfølging av personell som har gjort tjeneste for Norge i utlandet.

Regjeringens oppfølgingsplan pekte på at Forsvaret de siste ti år har gjort mye for å bedre situasjonen for personellet som har deltatt i internasjonale operasjoner. Samtidig ønsket Regjeringen at sivil sektor skulle ta et større ansvar for å sikre at den enkelte får den hjelpen og støtten en trenger og har krav på.

Kommunene spiller en sentral rolle i dette arbeidet og det er på kommunalt nivå utfordringene ble ansett som størst. I praksis er det i kommunene utøvelsen av det felles samfunnsansvaret vil komme til uttrykk.

GRUNNLAGET FOR KOMMUNALE PLANER

Tiltak 14 i Regjeringens oppfølgingsplan (2014) slår fast følgende: «Det bør legges til rette for bedre samhandling og utvikling av lokale tiltak for oppfølging og ivaretagelse av personell som har vært i internasjonal tjeneste. Kommunene oppfordres til å utarbeide kommunale eller interkommunale veteranplaner. Planene bør fokusere på behov til veteraner og deres familier, med fokus på samhandling mellom ulike kommunale aktører. Sentrale elementer i planene bør være kompetanseheving, beskrivelse av forpliktende samarbeid mellom relevante aktører, og ivaretagelse av veteraner og deres familier, som har behov for ulike tilbud.»

Forsvaret har over tid opparbeidet seg kunnskap om anerkjennelse, ivaretagelse og oppfølging av veteraner som har tjenestegjort i internasjonale operasjoner. Alle veteraner bor i en kommune, og det er kommunene som er den primære tjenesteleverandør, også til denne gruppen. Forsvaret ønsker å dele den kunnskap, erfaring og kompetanse man har på veteranfeltet med kommunene. Dette for å bidra til at kommunene kan løse det oppdraget regjeringen har formulert i Regjeringens oppfølgingsplan på en best mulig måte.

De fleste som har tjenestegjort i internasjonale operasjoner kommer tilbake med nye erfaringer og en unik kompetanse fra konfliktområder. Forskning viser at de fleste greier seg bra etter tjenesten. Noen vil allikevel ha behov for oppfølging etterpå som følge av opplevelser og hendelser fra tjenesten. Med tanke på veteranenes erfaringer og kunnskap kan de også være en ressurs i lokalsamfunnet.

Dette dokumentet er en beskrivelse av grunnlag for å utvikle en plan, tar opp aktuell tematikk og inneholder forslag til tiltak som kan benyttes direkte inn i en kommunal plan.

I oppfølgingsplanen oppfordres kommunene til å utarbeide kommunale veteranplaner. Slike veteranplaner er en anerkjennelse i seg selv. Planen trenger ikke å være altomfattende, men bør ivareta et tverrsektorielt samarbeid da flere kommunale instanser kan bli involvert.

Med tanke på veteranenes erfaringer og kunnskap kan de også være en ressurs i lokalsamfunnet.

Veteranområdet omfatter ikke bare veteranene selv, men også deres familier og det lokalsamfunnet de er en del av.

Veteranområdet omfatter ikke bare veteranene selv, men også deres familier og det lokalsamfunnet de er en del av. Regjeringens oppfølgingsplan legger vekt på anerkjennelse, ivaretagelse og oppfølging. Kompetanseheving og samhandling er viktige forutsetninger. En kommunal plan kan bygges opp rundt disse punktene.

Det finnes en rekke ulike kompetansesentre og miljøer som kan være til støtte for kommunen både i utarbeidelse av en veteranplan, når det gjelder gjennomføring av tiltak, samt besitter kompetanse innenfor veteranfeltet. Det er viktig at kommunen opparbeider seg kunnskap om veteraner slik at man er i stand til å etterspørre riktig støtte ved behov, og vet hvilke sentrale ressurser man har til støtte.

En kommunal veteranplan kan bidra til å etablere og gjennomføre en systematisk oppfølging av veteraner og deres familier, samt gi heder og anerkjennelse til alle veteraner. En plan bør ha som overordnet målsetting å gjøre kommunen i stand til over tid å etablere og gjennomføre en helhetlig ivaretagelse for veteraner og deres familier. Kommunen bør legge til rette for at veteraner og veteraners familie kan få rett hjelp til rett tid, slik at de opplever seg anerkjent, forstått og ivare tatt før, under og etter internasjonal tjeneste for Norge.

Oppfølgingsplanen forutsetter samhandling mellom ulike kommunale aktører for å kunne gi den enkelte veteran et helhetlig tilbud.

I hovedsak er det ikke snakk om å etablere nye ordninger, men å benytte kommunenes eksisterende tilbud på nye måter eller mot nye grupper av brukere. I bunn og grunn handler det om en bevissthet om denne gruppens erfaringer og utfordringer – og hvordan kommunen skal ivareta sitt ansvar overfor denne gruppen av innbyggere. Økt kunnskap og en slik plan vil dessuten kunne bidra til tiltak som kan benyttes for andre grupper.

Ut over det vil dessuten politiveteraner og andre som har gjort tjeneste i innsatsområder, kunne dra nytte av at kommunen utarbeider denne type plan.

Interkommunalt samarbeid kan være en løsning, særlig for mindre kommuner med begrensede ressurser, og der antallet veteraner i kommunen er lavt. Denne type samarbeid er allerede utbredt på flere andre områder. Kommunene på Fosen er et eksempel på et slikt samarbeid.

FORSLAG TIL TILTAK I EN VETERANPLAN

Under hvert delemne er det satt inn tekstbokser med forslag til tiltak som direkte kan benyttes i en kommunal veteranplan. Tiltaksforslagene er delvis basert på tiltak fra allerede eksisterende kommunale planer (se lenker helt til slutt).

Kommunen må selv vurdere hvilke tiltak det vil være aktuelle for å gjennomføre, samt i hvilken grad det vil være hensiktsmessig å samarbeide med andre kommuner eller hvorvidt noen tiltak kan gjennomføres regionalt eller i fylkeskommunens regi.

Veteranene har deltatt i operasjoner på vegne av den norske stat. Selv om de ikke har formelle rettigheter som gir prioritet i det sivile helse- og velferdstilbudet, er det et viktig ledd i anerkjennelsen av deres innsats at de opplever de kommunale tjenestene som tilgjengelige og samordnet. Implementering av tiltak i en kommunal plan vil kunne bidra til dette.

Samtidig kan kommunene bidra til at veteranenes anerkjennelse i det offentlige øker, og legge til rette for at veteranene kan bidra positivt i kommunen.

I flere undersøkelser er det vist at anerkjennelse av innsatsen for landet og positiv omtale av denne tjenesten er viktige bidrag til at erfaringene de har gjort oppleves som positive.

**TEMATISK OVERSIKT OVER
SATSNINGSSOMRÅDER**

Anerkjennelse, ivaretagelse og oppfølging.

ANERKJENNELSE

Kommunen bør vise anerkjennelse for den innsatsen veteranene har gjort gjennom sin deltakelse i internasjonale operasjoner. Det kan være ulike oppfatninger om grunnlaget for norsk deltakelse i krig og konflikt. Uavhengig av dette fortjener den enkelte anerkjennelse og respekt for viljen til å risikere liv og helse for landet.

SEREMONIER OG MARKERINGER

Seremonier og offentlige markeringer er et viktig og synlig uttrykk for samfunnets anerkjennelse av både innsatsen og den enkelte veteran. Dette bidrar til å ivareta historien og knytter bånd mellom Forsvaret og samfunnet. Lokale markeringer er av betydning for å favne flest mulig og bidrar til å synliggjøre at veteraner også er en del av lokalsamfunnet.

8. mai er Norges frigjørings- og veterandag. Dette er den viktigste dagen for å markere anerkjennelse for veteraner fra andre verdenskrig og samtidig trekke linjene frem til dagens veteraner. Minnesmerker etter falne fra andre verdenskrig finnes i mange av landets kommuner. Ytterligere finnes det minnesmerker over falne og innsatser fra nyere tid. Kommunen bør skaffe seg en oversikt over hvilke minnesmerker som finnes i egen kommune, samt vurdere hvilke man ønsker å bekranse i forbindelse med ulike markeringer. Det kan i tillegg vurderes andre arrangement denne dagen for å vise anerkjennelse. Det kan f.eks. være lunsj for veteraner, foredrag, konsert eller liknende.

FN-dagen 24. oktober markeres ofte på skolene. Her er det mulig å fortelle om Forsvarets rolle i FNs freds-

bevarende operasjoner og anerkjenne de veteraner som har deltatt i FN-opdrag for Forsvaret. Kommunen kan vurdere en lokal markering av dette ut over det som gjøres på skoler i forbindelse med dagen. Her bør i så fall lokale veteraner inviteres.

Forsvarets minnedag ble innført i 2007, etter ønske fra overlevende og pårørende. Denne gjennomføres årlig første søndag i november. Minnedagen er for å minnes alt personell som har mistet livet i Forsvarets tjeneste. Dagen markeres ved Forsvarets avdelinger i Norge og utlandet. Kommunen kan vurdere om man skal ha en lokal markering, kanskje særlig der det finnes lokale minnesmerker.

STØTTE TIL AKTIVITETER FOR VETERANER

For å opprettholde et aktivt veteranmiljø er det viktig å tilrettelegge møtesteder for veteraner. Det finnes allerede en rekke lokale møteplasser rundt omkring i landet.

Kommunen bør undersøke hva som finnes lokalt og eventuelt legge til rette for samlinger i egnede lokaler eller etablering av permanente lokaler i form av veteranenes hus i kommunen. Kronstad hovedgård i Bergen og Camp Nidaros i Trondheim er eksempler på dette. Forsvaret stiller egne lokaler til disposisjon flere steder i landet, men vil ikke kunne bidra til å leie andre lokaler. Dersom kommunen disponerer egnede lokaler, ville det vært et viktig anerkjennende tiltak å stille det til disposisjon for veteranene. Behovet varierer imidlertid betydelig basert på lokale forhold.

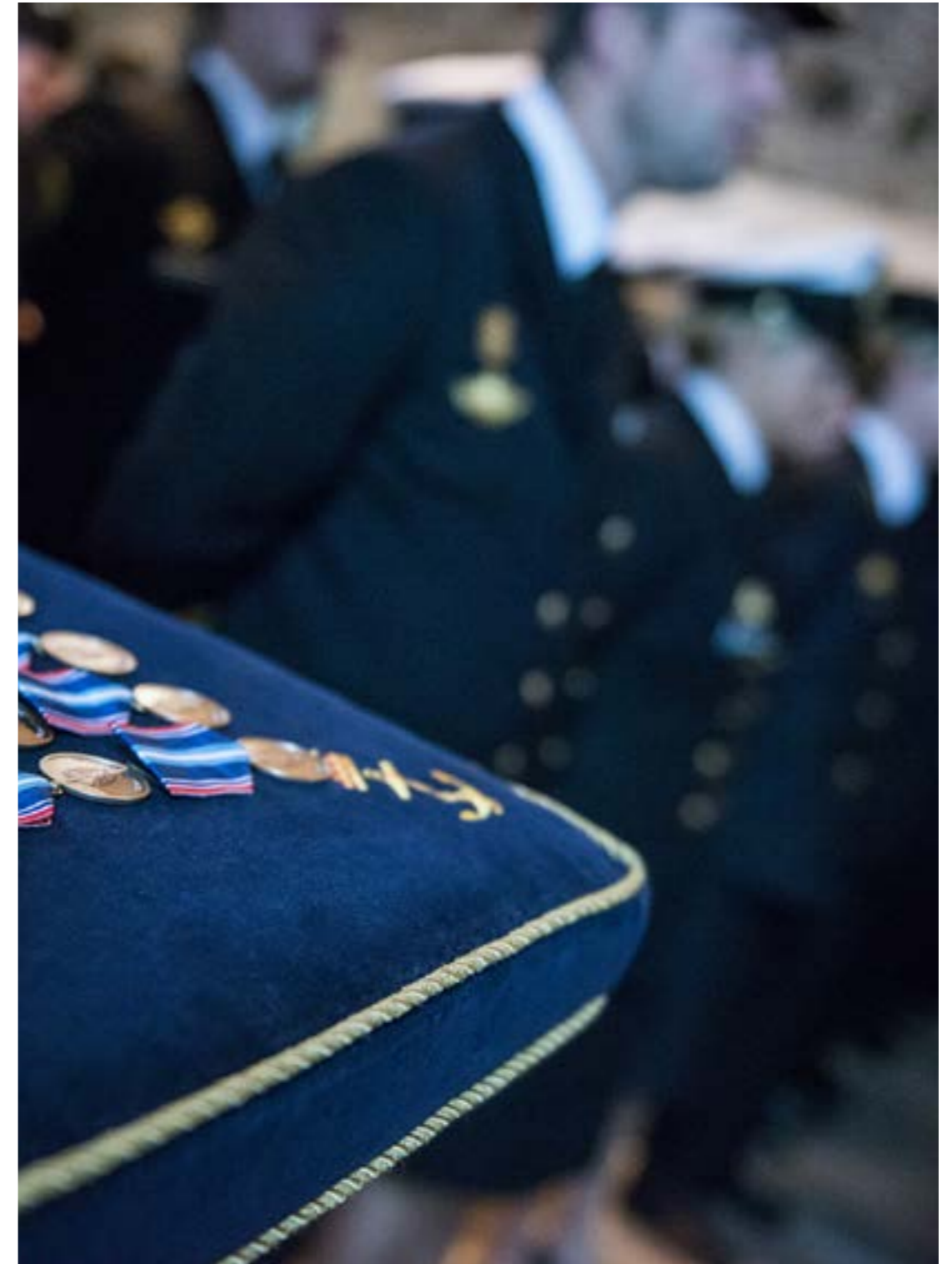
8. mai er Norges frigjørings- og veterandag. Dette er den viktigste dagen for å markere anerkjennelse for veteraner

---

Seremonier og offentlige markeringer er et viktig og synlig uttrykk for samfunnets anerkjennelse av både innsatsen og den enkelte veteran.

Det finnes allerede en rekke lokale møteplasser rundt omkring i landet.

ANERKJENNELSE

Det finnes en rekke veteranorganisasjoner over hele landet. Kommunen bør sjekke i sitt område hvem som er aktive og hvorvidt det er aktuelt å samarbeide med disse.

På vegne av Forsvaret arrangerer Norges veteranforbund for internasjonale operasjoner (NVIO) veterantreff månedlig over hele landet. Dette kan være en arena der kommunen kan møte lokale veteraner.

VETERANENES KOMPETANSE

Personell som har tjenestegjort i internasjonale operasjoner har tilegnet seg en spesiell erfaring og kompetanse. Denne kompetansen kan være nyttig for kommunen i en rekke sammenhenger. Det at personalet får benyttet og delt denne kompetansen etter at de kommer hjem har også betydning for deres opplevelse av anerkjennelse for tjenesten.

FORSLAG TIL TILTAK OM ANERKJENNELSE I EN KOMMUNAL PLAN

Seremonier og markeringer

- Kommunen etablerer et årlig arrangement for veteranene i kommunen med ordføreren som vertskap. Arrangementet legges til frigjørings- og veterandagen 8. mai og der veteraner i kommunen inviteres. Hvis det er mulig bør veteranenes familie og pårørende inviteres. Det bør vurderes å la en veteran holdetalenfordagen. Arrangementet kan gjennomføres på kveldstid for å øke oppslutning, og samarbeid med andre kommuner kan vurderes.
- Kommunen skal kartlegge veteranmonumenter/minnesmerker, plassering av disse og tilrettelegge for at publikum kan stoppe opp og reflektere ved minnesmerkene. Hvis det ikke finnes et eget veteranmonument bør det vurderes å etablere dette.
- Kommunen skal spre kunnskap til befolkningen gjennom alle kommunens kanaler om tjenester og tiltak overfor veteraner og deres familier, herunder også markeringer.
- Kommunen bør vurdere å delta på markeringen av Forsvarets minnedag, der Forsvarets stedlige avdelinger gjennomfører markering av denne dagen.

Støtte til aktiviteter for veteraner

- Kommunen skal skaffe seg oversikt over lokale veteranorganisasjoner, legge til rette for samarbeid mellom kommune og disse, samt avholde dialogmøter for å utveksle erfaringer og videreutvikle innsatsen.
- Kommune vil vurdere å gi støtte til lokale aktiviteter i regi av veteranorganisasjonene, for veteranene og deres familier.
- Det er viktig at veteranene har tilgang på lokaler som legger til rette for møtevirksomhet og sosiale arrangement. Dette kan bidra til at flere bruker muligheten til å delta i sosiale nettverk og de aktivitetene veteranorganisasjonene driver. Kommunen vil bidra til dette. Et slikt sted vil også legge til rette for utvikling av samarbeid mellom kommunen og organisasjonene. Kommunen kan vurdere å gjøre dette i samarbeid med tilstøtende kommuner.

Veteranenes kompetanse

- Ansatte i kommunen med veteranbakgrunn kan være en viktig ressurs med tanke på kompetanse innenfor eksempel beredskapsarbeid eller opplæringsaktiviteter. Det bør gjennomføres en undersøkelse for å komme i kontakt med ansatte som kan være interesserte i slike oppgaver eller oppdrag.
- Skolene skal vurdere å benytte lokale veteraner i undervisningen, i forbindelse med FN-dagen eller der det vil passe med undervisningsplaner. Dette for å synliggjøre veteranenes bidrag i internasjonale operasjoner.

IVARETAKELSE

Kommunene er ansvarlig for at personer som er bostatt i kommunen skal tilbys nødvendige helse- og omsorgstjenester. For fastleger og ansatte i kommunens tjenester vil det være viktig å vite at årsaken til fysiske og psykiske helseplager kan være belastninger i tilknytning til internasjonale operasjoner, også når dette ligger langt tilbake i tid.

FOREBYGGING OG KOMPETANSEHEVING

De fleste veteraner greier seg bra etter tjenesten, mens noen vil ha problemer og utfordringer som følge av sin tjeneste. Begge disse grupper vil uansett kunne ha en positiv opplevelse av at kommunen er proaktiv i de forebyggende tiltak man velger å iverksette og gjennom å sikre kompetanse om veteraner i kommunale instanser.

For å kunne anerkjenne, ivareta og følge opp veteraner og deres familier trenger man kunnskap om veteranene og deres utfordringer. Samtidig må man vite hvem som besitter kunnskap og kan være en ressurs for kommunene, samt hvem som kan bidra med kompetanseheving av kommunens ansatte. I kortform kan det oppsummeres til informasjon/kunnskap, ressurser og kurs. I det følgende er det listet opp momenter som bør vurderes i en kommunal veteranplan.

Forsvaret har en rekke tiltak rettet mot veteranene og deres familier. Samtidig har offentlige aktører og instanser en viktig rolle med tanke på anerkjennelse, ivaretagelse og oppfølging av denne gruppen. Dette omfatter både kommunale tjenester, men også spesialisttjenester, som medfører at den enkelte veteran kan oppleve å måtte forholde seg til en rekke ulike tjenesteytere gitt de behov de måtte ha.

I tillegg til dette kommer også det tilbudet frivillige organisasjoner måtte bidra med. Det kan være en kompleks og utfordrende oppgave å holde oversikt over det samlede tjenestetilbudet til veteraner, kanskje i særdeleshet for veteraner som er skadde eller syke, eller de som har behov for særlige støttetiltak.

For å kunne avhjelpe denne situasjonen, og bidra til

en helhetlig tjenesteyting, bør kommunene vurdere å opprette en veterankontakt. Dette vil gi veteranene én inngangsportale til kommunens tilbud, være en ressurs for kommunenes ansatte og kunne lette samarbeidet mellom ulike kommuner, samt med frivillige organisasjoner.

Ved å opprette en kommunal veterankontakt vil man kunne sikre at kommunene besitter en oversikt over hjelpetiltak, samt forankre kompetansen innenfor feltet. Dette innebærer ikke at kommunen nødvendigvis skal opprette en ny stilling, men kan ivareta dette gjennom å legge oppgaven til en allerede eksisterende stilling innenfor kommunens administrasjon. Et alternativ kan være å se på om en slik kontakttordning kan gjennomføres i samarbeid med lokale veteranorganisasjoner.

De fleste veteraner greier seg bra etter tjenesten, mens noen vil ha problemer og utfordringer.

Etablering av en kommunal veterankontakt kan også sees i rammen av interkommunalt samarbeid der kommuner går sammen om å ivareta denne funksjonen. Opprettelsen av en kommunal veterankontakt må nødvendigvis ikke være betinget av hvorvidt kommunen velger å vedta en kommunal veteranplan, men kan sees som et selvstendig tiltak for å lette tilgangen for veteraner til kommunen, som deres primære tjenesteyter.

Etableringen av en kommunal veterankontakt vil dessuten være et viktig tiltak i å koordinere og effektivisere kommunens samarbeid med sentrale aktører innenfor feltet, som Forsvarets veteranjeneste, de frivillige organisasjonene og de regionale ressursentrene om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS).

For å kunne anerkjenne, ivareta og følge opp veteraner og deres familier trenger man kunnskap om veteranene.

IVARETAKELSE

KOMMUNEHELSESTJENESTEN

Alle landets fastleger vil få tilsendt boken «Håndbok i militærpsykiatri» fra Forsvaret som et ledd i kompetanseoverføring fra Forsvaret til det sivile helsevesenet. Ved å ha kompetanse på dette feltet vil hjelpeapparatet lettere forebygge mer alvorlige problemer.

Informasjon om veteraner og internasjonale operasjoner:

- Forsvarets veteranjeneste og Forsvarets sanitet
- Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS)

Hvem kan kommunen støtte seg på (ressurser):

- Forsvarets veteranjeneste
- RVTS

Kurs for å gi kommunalt helsepersonell kompetanse på veteranrelaterte problemstillinger:

- RVTS

SKOLE OG BARNEHAGE

For barn og ungdom vil fravær av foreldre over lengre tid kunne være en utfordring. Foreldres tjeneste i krigsområder vil kunne ytterligere forsterke barnets reaksjoner. Personell på skoler og i barnehager bør ha kompetanse på dette feltet slik at de er i stand til å yte den hjelpen og støtten barna trenger og være bevisst denne problematikken for å kunne forebygge og legge til rette i de tilfeller det er behov for dette. Skole og barnehage vil være avhengig av et godt samarbeid med foreldrene. Kunnskap hos de ansatte vil kunne bidra til dette.

Informasjon om veteraner og internasjonale operasjoner:

- Forsvarets veteranjeneste og Forsvarets sanitet
- RVTS

Hvem kan kommunen støtte seg på (ressurser):

- Forsvarets veteranjeneste
- RVTS
- Helsesøster og sosialrådgivere ved skolene (forutsatt at de har riktig kompetanse)

Kurs for å gi personell ved skoler og i barnehager kompetanse på veteranrelaterte problemstillinger:

- RVTS

Personell på skoler og i barnehager bør ha kompetanse på dette feltet slik at de er i stand til å yte den hjelpen og støtten barna trenger.

FORSLAG TIL TILTAK OM IVARETAKELSE I EN KOMMUNAL PLAN

Forebygging og kompetanseheving

- Kommunen skal etablere en nettside som gir informasjon om veteraner og kommunens tiltak overfor veteraner og deres familier, til ansatte i barnehage og skole, fastleger og andre kommunale tjenesteytere. Kommunen skal utarbeide en tilsvarende informasjonsbrosjyre som kan være tilgjengelig på legekontorer, helsestasjoner og andre offentlige kontorer.
- Kommunen skal sende ut et informasjonsbrev til alle fastleger, skolehelsetjenesten, NAV-kontorer m fl med informasjon om veteraners og deres familier/barns særlige behov.
- Kommunen skal etablere et samarbeidsforum med veteranorganisasjoner, NAV, RVTS og BUFetat og andre aktuelle offentlige instanser.
- Kommunen skal utvikle et samarbeid med lokale militære avdelinger med tanke på anerkjennelse og ivaretagelse av veteraner fra internasjonale operasjoner, samt utveksling av erfaringer.
- Kommunen vil utpeke en kommunal veterankontakt. Veterankontakten vil ha ansvar for å holde oversikt over kommunens tilbud (til veteraner og deres familier), samt besitte kunnskap om sentrale aktører innenfor feltet og det tilbudet de har. Veterankontakten vil være kommunes kontaktpunkt for veteraner, andre samarbeidskommuner, aktører innenfor feltet, samt for Forsvaret.
- Kommunen vil gjennomføre en årlig oppdatering for kommunens ansatte som kan ha befattning med veteraner, og deres familier, med fokus på kunnskapsoppdatering og erfaringsutveksling.

Kommunehelsetjenesten

- Kommunen skal, i samarbeid med RVTS, vurdere å tilby meritterende kurs for leger og annet helsepersonell om traumer, med særlig fokus på krigsopplevelser for å øke traume-kompetansen i de kommunale helsetjenestene.

Skole og barnehage

- Kommunen skal sikre opplæring til ansatte i skole og barnehage om barns mulige reaksjoner på foreldres tjenestegjøring i internasjonale operasjoner. Økt oppmerksomhet og innsats overfor familiene bidrar til å redusere stress og helseproblemer. For ansatte i skoler og barnehager er det særlig viktig å være informert og å ha kunnskap som gjør at barna ivaretas på en god måte. Det er viktig at familien gir informasjon til lærer og barnehagepersonell slik at problemer kan forebygges.
- Kommunen skal opprette en kontaktperson innen pedagogisk/psykologisk-tjenesten (PPT) i kommunen med kompetanse om barns mulige reaksjoner på foreldres tjenestegjøring i internasjonale operasjoner. Videre bør det gis opplæring til personell i PPT om dette temaet.

OPPFØLGING

Oppfølging vil alltid skje med bakgrunn i et definert behov. I denne sammenheng vil det kunne gjelde både veteranen som har deltatt i internasjonale operasjoner og dennes familie og pårørende.

Forsvaret er pålagt en oppfølgingsplikt for sitt personell i ett år etter at de har kommet tilbake fra internasjonal tjeneste. Se også kapittelet om Forsvarets tilbud. Dette er en oppfølging som kommer i tillegg til, men ikke er ment som en erstatning for, de tjenester kommunene og andre offentlige etater skal yte for sine innbyggere. Følgelig endrer ikke Forsvarets oppfølging kommunens ansvar for sine innbyggere.

I de tilfeller der veteraner har fått problemer som følge av sin tjeneste i internasjonale operasjoner vil dette også kunne få følger for deres familie og pårørende. Problematikken kan være kompleks og involvere flere kommunale instanser. Samhandling og forståelse for de ulike faginstansers betydning i håndtering av komplekse problemstillinger kan være viktig for en helhetlig oppfølging.

Mange momenter vil være tilsvarende det som er omtalt i kapittelet om ivaretagelse, mens man her vil anvende kunnskap og erfaring i et noe annet perspektiv.

KOMMUNEHELSETJENESTEN

Ved å komme i gang tidlig med behandling av veteraner som har stressrelaterte plager vil man i de fleste tilfeller klare å forhindre at plagene utvikler seg til kroniske psykiske lidelser. Ved å ha kompetanse på dette feltet vil hjelpeapparatet lettere kunne fange opp problemer slik at behandling kan iverksettes tidlig. For en rekke veteraner oppleves det som viktig at helsepersonellet besitter et minimum av kunnskap om hva internasjonal tjeneste innebærer. Kursing av helsepersonell med tanke på dette er derfor viktig.

Forsvaret har tilrettelagt for at den enkelte veteran kan få overført sin helsejournal fra sin tjeneste i Forsvaret til fastlege eller andre helseinstitusjoner, hvis vedkommende ønsker dette. Forsvaret har dessuten et begrenset helsetilbud til veteraner

i Forsvarets sanitet ved Institutt for militærpsykiatri og stressmestring (IMPS) og ved Nasjonal militærmedisinsk poliklinikk (NMP). Dette er et supplement til sivil helsevesen og et lavterskeltilbud for veteraner fra internasjonale operasjoner.

For informasjon, ressurser og kurs, se «Kommunehelsetjenesten» i kapittelet om ivaretagelse.

SKOLE OG BARNEHAGE

Dialog mellom hjemmet og skolen, og/eller barnehagen, er helt avgjørende for å kunne følge opp utfordringer hos barn og ungdom med foreldre som skal eller har tjenestegjort i internasjonale operasjoner. For informasjon, ressurser og kurs, se «Skole og barnehage» i kapittelet om ivaretagelse.

Forsvaret tilbyr sitt personell samlivskurs i forbindelse med internasjonal tjeneste.

FAMILIE

Familievernkontorene vil kunne komme i befatning med personer som skal eller har tjenestegjort i internasjonale operasjoner. Forsvaret tilbyr sitt personell samlivskurs i forbindelse med internasjonal tjeneste. Barne-, ungdoms- og familieetaten (BUFetat) har etablert et prøveprosjekt med et eget kompetansemiljø for veteransaker ved Familievernkontoret Innlandet avdeling Hamar.

Hvem kan kommunen støtte seg på (ressurser):

- Forsvarets veteranjeneste
- RVTS
- Familievernkontoret Innlandet, avdeling Hamar

I de tilfeller der veteraner har fått problemer som følge av sin tjeneste i internasjonale operasjoner vil dette også kunne få følger for deres familie og pårørende.

OPPFØLGING

DPS OG BUP

Både Distriktpsikiatrisk senter (DPS) og barne- og ungdomspsikiatrisk poliklinikk (BUP) vil kunne komme i befatning med veteraner, deres familier og barn.

Som for annet helsepersonell vil det kunne være av betydning å ha noe kunnskap om hva internasjonal tjeneste innebærer og de særskilte utfordringer og problemer som kan følge av denne tjenesten.

Informasjon om veteraner og internasjonale operasjoner:

- Forsvarets veteranjeneste og Forsvarets sanitet
- RVTS

Hvem kan kommunen støtte seg på (ressurser):

- Forsvarets veteranjeneste
- RVTS

Kurs for å gi helsepersonell kompetanse på veteranrelaterte problemstillinger:

- RVTS

Det kan være av betydning å ha noe kunnskap om hva internasjonal tjeneste innebærer.

NAV

I tillegg til lokalkontorene har NAV et eget kompetansemiljø for veteransaker ved NAV Elverum. Det er også en egen veterankontakt ved NAV Oslo.

De lokale NAV-kontorene kan ta kontakt med kompetansesenteret for råd og veiledning i saker som angår veteraner. Veteraner over hele landet kan ta kontakt med kompetansemiljøet ved NAV Elverum.

Informasjon om veteraner og internasjonale operasjoner:

- Forsvarets veteranjeneste
- RVTS

Hvem kan kommunen støtte seg på (ressurser):

- Forsvarets veteranjeneste
- RVTS

Kurs for å gi kommunalt personell kompetanse på veteranrelaterte problemstillinger:

- RVTS

FORSLAG TIL TILTAK OM OPPFØLGING I EN KOMMUNAL PLAN

Kommunehelsestjenesten

- Kommunens helsestasjoner skal være oppmerksom på eventuelle behov for ekstra støtte og veiledning til familier der ett familiemedlem er, eller har vært, i internasjonale operasjoner. Helsesøstre skal sikre oppfølging av familien, og ha et særlig øye for barna i familien som en møter i helsestasjon og skolehelsestjeneste. Helsesøster kan være en god støtte for familien og kan gi informasjon om andre støtte- og hjelpetilbud.
- Helse- og velferdskontoret skal ha en koordinerende rolle for veteraner ved rehabilitering. Kommunen skal vurdere å etablere ansvarsgrupper ved behov, når tjenestene skal samordnes, og sikre at veteranene får et tilbud som er tilpasset behovet.

Skole og barnehage

- Kommunen skal gjennomføre kurs for å øke kompetansen om veteraner, og betydningen av deres erfaringer og utfordringer for familien, og barn spesielt. Kompetansemiljøet ved RVTS kan benyttes for å bidra til dette.

Familie

- Kommunen skal vurdere å etablere et lavterskel samtaletilbud hos kommunalt ansatte psykologer for veteraner og eventuelt deres familier/barn.
- Kommunen skal tilstrebe å tilrettelegge arbeidsforhold for partnere til personell som tjenestegjør i internasjonale operasjoner, hvis disse skulle ha behov for dette.

Distriktpsikiatrisk senter (DPS) og barne- og ungdomspsikiatrisk poliklinikk (BUP)

- Kommunen skal gjennomføre kurs for å øke kompetansen om veteraner, deres erfaringer og utfordringer, samt mulige følger av tjeneste i internasjonale operasjoner. Kompetansemiljøet ved RVTS kan benyttes for å bidra til dette.

NAV

- Kommunen skal gjennomføre kurs for NAV lokalt for å øke kompetansen om veteraner, deres erfaringer og utfordringer, samt rettigheter knyttet til erstatninger. Kompetansemiljøet i NAV Elverum kan benyttes for å bidra til dette.

FORSVARETS TILBUD

Forsvaret har en rekke tilbud til veteraner og deres familier både før, under og etter tjeneste i internasjonale operasjoner.

FORSVARETS TILBUD

Forsvaret har en rekke tilbud til veteraner og deres familier både før, under og etter tjeneste i internasjonale operasjoner. Forsvaret har et oppfølgingsansvar i ett år etter hjemkomst. Noen tilbud og kontaktpunkter kan benyttes hele livet.

Det er viktig å etablere et godt sivil-militært samarbeid der hvor dette faller naturlig. Kommuner bør følgelig ha et lokalt samarbeid med Forsvaret der de har avdelinger. Forsvarets veteranjeneste vil alltid kunne være et kontaktpunkt for kommunene.

En beskrivelse av Forsvarets tilbud kan inkluderes i de kommunale veteranplanene.

FØR, UNDER OG ETTER OPERASJONEN

Før utreise arrangerer Forsvaret fellessamling for soldatene og deres familier. Her får familien informasjon om operasjonen og sikkerhetssituasjonen. De får også tips og råd om hvordan best ta vare på barn og forhold. Familien får også møte andre pårørende.

Under utenlandstjenesten har Forsvaret en 24-timers kontakttelen for pårørende. Via denne telefonen kan viktige beskjeder formidles til de som er ute. Forsvaret arrangerer familiesamlinger underveis der det er hensiktsmessig, og videreformidler informasjon fra operasjonsområdet til de pårørende.

På vei hjem fra operasjonen har de tjenestegjørende som regel et opphold på to til tre dager, kalt mellomlanding. Overgangen til livet hjemme er ofte stor. Under mellomlanding gjennomføres det debrief, samtale med psykolog og erfaringsinnhenting. Ved hjemkomst til Norge holdes en medaljeseremoni for å hedre soldatene. De pårørende inviteres til seremonien.

Året etter hjemkomst har Forsvaret et oppfølgingsansvar. Etter tre til seks måneder får alle en henvendelse fra Forsvaret. Her stilles en del spørsmål om hvordan den første tiden etter hjemkomst har vært. Etter ett år arrangerer Forsvaret en samling hvor personellet møtes igjen for å dele erfaringer om hvordan det var å komme hjem. Her deltar psykolog.

Forsvarets oppfølgingsplikt avsluttes etter ett år fra hjemkomst. Alle kan likevel når som helst kontakte Forsvaret, ved Forsvarets åpen dør (se pkt. 3.3) for spørsmål og informasjon om rettigheter, hjelp og tilbud.

Forsvaret har et begrenset helsetilbud til veteraner, som et supplement til det sivile helsevesenet.

FORSVARETS VETERANSENTER

Senteret på Bæreia, utenfor Kongsvinger, er et rekreasjons- og aktivitetstilbud som kan benyttes av veteraner og deres familier.

Forsvarets veteransenter kan brukes både før, under og etter tjeneste i internasjonale operasjoner, og tilbyr blant annet:

→ Gratis opphold for veteraner og familiemedlemmer til en som tjenestegjør i internasjonale operasjoner. Senteret kan også benyttes under permisjon fra utenlandstjeneste.

→ Gjensynstreff for avdelinger.

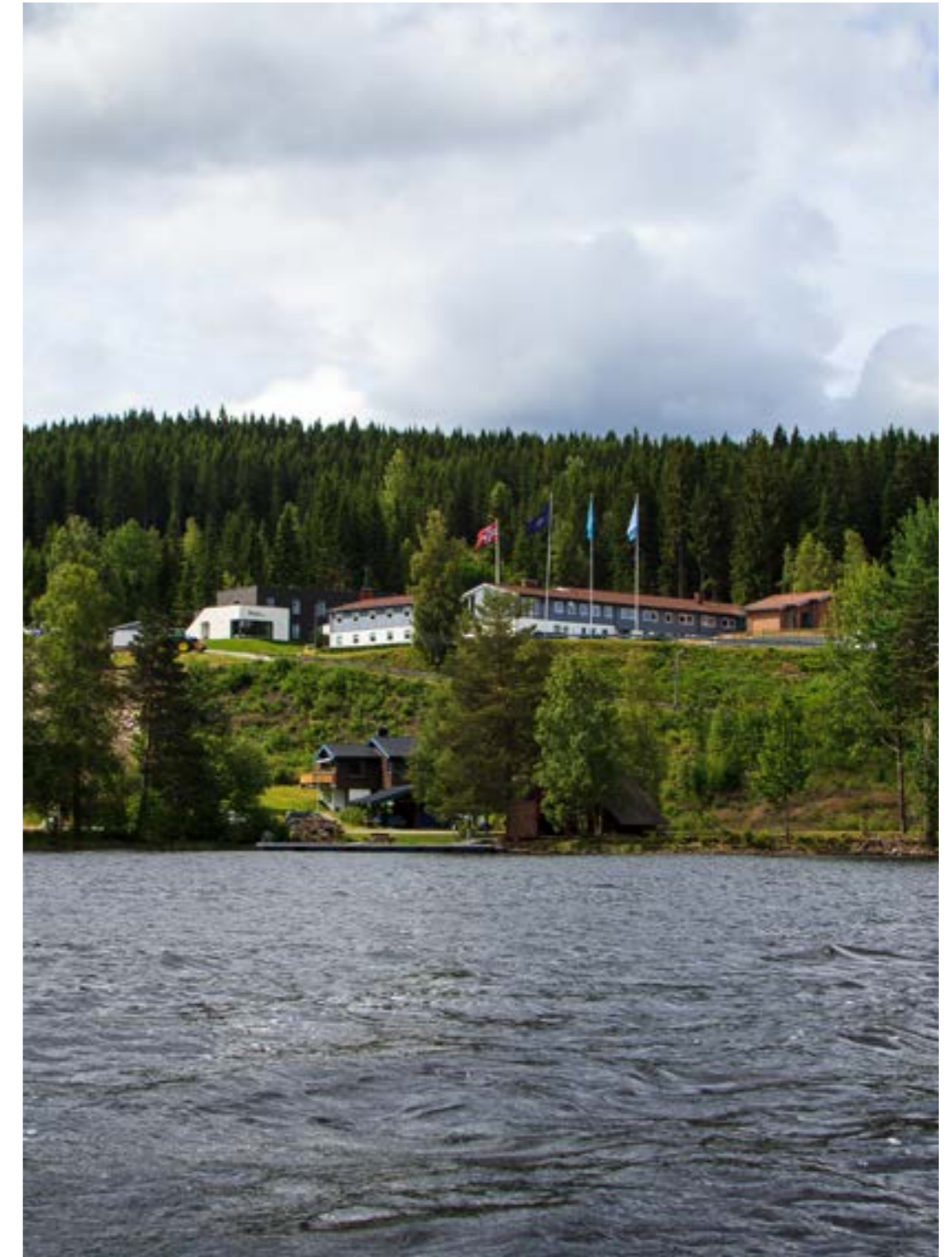
FORSVARETS ÅPNE DØR

Åpen dør for veteraner og veteranfamilier er et tilbud til alle veteraner og deres familier. Her kan man få svar på spørsmål om dekorasjoner, dokumentasjon og internasjonale operasjoner, samt råd og veiledning om Forsvarets og samfunnets ulike tilbud til veteraner – uavhengig av når og hvor tjenesten var.

Åpen dør består av et tverrfaglig team med både militært og sivil ansatte. Teamet har lang erfaring med å gi råd og veiledning til veteraner og deres familier. De fleste i dette teamet er også selv veteraner fra internasjonale operasjoner.

Kontakt: pr. e-post til veteraner@mil.no eller telefon 800 85 000 (kl. 0800-1500 på hverdager).

Forsvarets veteranjeneste vil alltid kunne være et kontaktpunkt for kommunene.

RESSURSER

Vi har samlet en rekke lenker til ressurser på internett som kan være nyttige. Ressursene er listet opp her.

Lenker til alle nettsidene finnes på forsvaret.no/tjeneste/veteraner/lenker/veteranplan.

Der kan du også laste ned PDF av dette heftet.

REGJERINGEN.NO

- [Regjeringens handlingsplan \(2011-2013\) «I tjeneste for Norge»](#). Ivaretagelse av personell før, under og etter internasjonal tjeneste.
- [Regjeringens oppfølgingsplan \(2014\) «I tjeneste for Norge»](#). Ivaretagelse av personell før, under og etter internasjonal tjeneste.
- [Ressurssider til kommuner om veteraner fra internasjonal tjeneste](#).

FORSVARET

- itjenestefornorge.no
Norges innsats i internasjonale operasjoner og historiene til de som har deltatt.
På itjenestefornorge.no finnes fakta, tall og historier fra operasjonene.
- [Forsvarets nettsider om veteraner](#).
- [Forsvarets nettsider for barn og unge](#).
- [Forsvarets nettsider for familiestøtte](#).
- [Forsvarets nettsider om barns reaksjoner](#).
- [Forsvarets nettsider med forskningsrapporter, dokumenter og fakta om veteraner](#).
- [Forsvarets nettsider med fakta fra pågående internasjonale operasjoner](#).
- [Forsvarets oversikt over krigsminnesmerker](#).

RVTS

- [RVTS nettside med linker til alle fem RVTS](#).
- [RVTS artikkelserie om veteraner](#).
- [RVTS Øst kunnskapsportal om krisehåndtering og katastrofer](#).
- [RVTS Øst: frivillige organisasjoner, kommunale kriseteam, innsattpersonell sivilt og innsattpersonell militært](#).
- [RVTS Øst SMART: app for stressmestring](#).
- [RVTS Vest informasjon- og undervisningsopplegg for DPS: «En veteran sitt møte med helsevesenet»](#).
- [RVTS Sør nettsider om traumeforståelse](#).
- [RVTS Midt nettside om psykososial helse hos FN/NATO-veteraner](#).
- [RVTS Nord kurs for leger og psykologer](#).
- [RVTS Nord kurs i skriving av spesialisterklæringer](#).

NAV

- [NAVs nettside](#).
- [Nettartikkel om NAVs kompetansekontor for veteransaker](#).
- [Kontaktinformasjon NAV Elverum](#)

STATENS PENSJONSKASSE

- [Erstatningsordninger for Forsvaret: tjeneste i internasjonale operasjoner](#)

BARNE-, UNGDOMS- OG FAMILIEDIREKTORATET

- [Barne-, ungdoms- og familiedirektoratets nettside](#)
- [Tilbud til veteranfamilier i Forsvaret](#)

RIKSREVISJONEN

- [Riksrevisjonens undersøkelse av ivaretagelse av veteraner](#).

ANDRE

- [Pilotprosjekt Østerdalen, nettside](#).
- [Pilotprosjekt Østerdalen, sluttrapport](#).
- [RBUP: Familiemessige utfordringer knyttet til deltakelse i internasjonale operasjoner – en systematisk oversikt](#).
- [NHO Service Veteranprosjektet «Våre veteraner»](#).

KOMMUNALE VETERANPLANER

- [Veteraner i Trondheim. Trondheim kommunes nettsider om veteraner og link til kommunale veteranplan](#).
- [Veteranplan for Oslo](#).
- [Veteranplan for Bergen](#).
- [Veteranplan for Fosen](#).
- [Veteranplan for Målselv \(Indre Troms\)](#).
- [Veteranplan for Tromsø](#).

NOEN VETERANORGANISASJONER

- [NVIO – Norges veteranforbund for internasjonale operasjoner](#).
- [Veteranforbundet SIOPS – Skadde i internasjonale operasjoner](#).
- [NROF - Norges reserveoffisersforbund](#).
- [Veteran møter Veteran](#).
- [Veteranalliansen](#).

NORDISKE VETERANTJENESTER

- [Veterancenteret i Danmark – Det danske forsvars nettsider om veteraner](#).
- [Veteranalliansen – dansk nettside om veteranpolitikk](#)
- [Danske kommuners veteranplaner](#).
- [Försvarsmaktens veteransider – Det svenske forsvars nettsider om veteraner](#).

FORSVARET.NO

For alt vi har. Og alt vi er.